

Prezintele imperativ

§ 281. Terminațiunile imperativului din dialectul aromân sânt aceleași cu terminațiunile imperativului din celelalte dialecte, afară de conj. IV-a care se deosebește puțin:

I	I-a	II	III	IV	IV-a
2. cîntă	lucrădză	cade	bate	dorîi	grăș
5. cîntatsî	lucratsî	cădetsî	bătetsî	durîitsî	gritsî

Conjugarea I:

2. acatsă, Cod. Dim. 40^b/4; alagă, ib. 43/1; adară, ib. 110/15; ascultă-me, ib. 82/12, 92^b/23; aluptă, ib. 85/7; ağună, ib. 92^b/8; aprak'e-me, 93^b/4; nu te aspare, Basmе 10/20; aștiaptă, Cod. Dim. 98^b/12; amincunjadză, ib. 21^b/3; no amînă, Basmе 56/26; bagă, Basmе 310/33, Cod. Dim. 35/7; blastină, ib. 23^b/3; dă-l', Basmе 76/35, Cod. Dim. 39^b/22, 107^b/13; nu ti aspară, Cod. Dim. 28^b/26; kl'in-te, ib. 107/9; calcă, ib. 85/7; l'a-tsă, ib. 103/3; l'ja, ib. 99/1; lasă-te, ib. 87^b/20, 23^b/26; ti l'artă, ib. 59^b/6; imnă ib. 20^b/21; l'i-mprumuteadză, ib. 118^b/18; misuri-nî, ib. 60^b/22; ncalică, Basmе 413/35; nğură, Cod. Dim. 21^b/2; nu ti rușunjadză, ib. 36^b/25, 39^b/23; nveatsă-me, Uc. 85/33; priimnă-te, Basmе 77/4, 446/17; satură-te, Basmе 466/25; scrijă, Cod. Dim. 67/5; stă, Basmе 22/20, cf. 356/35; tal'e-mi, Basmе 397/19; tal'i-ul, Cod. Dim. 103/4.

5. acătsatsî, alăgatsî, adăratsî, ascultatsî, aplicas-vă, Cod. Dim. 14^b/4; nu vă apăratsă, ib. 27/21; apruk'atsă, ib. 59^b/7; das-nî, ib. 28^b/11; luînaz-vă, ib. 88/18; luatsă, ib. 108/4; lăsas-me, ib. 114/8; nu vă cutrumuratsă, ib. 46/12; nu vă mbitatsă, ib. 116/12; nicas-vă, ib. 11^b/2; stasî, Basmе 432/15, 5/14 etc.

Conjugarea II și III:

1. așteardze-o, Uc. 81/26; bate-l, Cod. Dim. 23/26; cadză pri tunusire, ib. 29; tsu lu ndredze, ib. 19^b/4; ndrădze-o, Uc. 87/34; fridze-l, Basmе 407/8; plândzi, Cod. Dim. 83^b/11; scoate-nî, Basmе

408/37; spune, Cod. Dim. 73/8, 14/7, Basme 41/6; ședză, Cod. Dim. 114^b/1, 91^b/16; șădză, ib. 85/10; tsăne, ib. 39^b/15; ndredze, ib. 40^b/20; vedză, ib. 107/1, cf. 85/10; vreî-me, ib. 93^b/4; vûame, ib. 40/11.

5. adutsits-lu, Basme 306/30; fatsis-lu sire, Cod. Dim. 87/23; fatsis-vă mucăete, ib. 47^b/16; disfatsisî, ib. 85^b/12; discl'idetsă, ib. 85^b/11, 13; dutsis-vă, ib. 12/14; tradzis-vă, ib. 64^b/23; spunes-nî, ib. 115/16; șădetsă, ib. 103/11; videtsă, ib. 27^b/14, 23/25 etc.

Conjugarea IV:

2. ahuleă, Basme 80/36; azhă-me, Cod. Dim. 91^b/18, 22/15; avdză, Cod. Dim. 64^b/24, 22/25, 29/6; căthărășeă-nă, Uc. 81/25; thărașă-me, Cod. Dim. 96^b/1; eșă, ib. 39^b/1; fudzî, Basme 27/14, Cod. Dim. 28^b/22; greă-nî, Basme 75/12, 14; hărsșeă-te, Uc. 81/24; hărză-n-te, Cod. Dim. 22^b/4; muntreă, Basme 425/21; nîlujă-nă, Cod. Dim. 59/3; yinu, Basme 1/20, 2/6, 8/7 etc. Cod. Dim. 88/1, 66^b/3; nu yino, Cod. Dim. 60/9; yino, ib. 28^b/23, 83^b/10; tunusiă-te, Cod. Dim. 27/8; znușeă, Uc. 83/28; zgîl'ă-tsă, Cod. Dim. 83^b/12 etc.

5. avdzătsă, Cod. Dim. 14/24, 14^b/3; avdzăș, ib. 25/17; arapes-me, ib. 113/16; fudzitsă, ib. 85^b/16; hărisis-vă, ib. 102^b/18; munduitsă, ib. 41^b/13; minduis-vă, ib. 60^b/24; tunusis-vă, 88^b/5; venitsă, ib. 26^b/6; vinitși, Basme 27/35; vinitși, Cod. Dim. 23/20, 24/11, 15.

Pentru pers. 1 și 4 există în dialectul aromân încă un fel de imperativ format din *as* (pronunțat și *as*, când cuvântul care urmează începe cu o consoană sonoră) din *as* gr. *ās* și prezintele conjunctivului:

	I	I-a	II	III	IV	IV-a
1. as cîntu	as lucredzû	as cad	as bat	as dormu	as grescu	
4. as cîntăm	as lucrăm	as cădem	as batim	as durîm	as grim	

pentru *as să (si) cîntu* care a dat *as s-cîntu* și din acesta *as cîntu*; tot așa *as să lucredzû*, *as să cad* etc.

Citate pentru toate conjugările:

I: 1. as lu bășu (sărut) Cod. Dim. 84/2; — 4. as si arucămu, ib. 26^b/9; as aștiptămu, ib. 125/13; as bănămu, ib. 13^b/3, 4, 61/12; as lăsămu, ib. 89/20; as nă bășămu, ib. 99/23; as fatsim, ib. 30^b/19; as mănăcămu, ib. 121/11; as nă mprustămu, ib. 119^b/17; as nă scăpămu, ib. 78/12; as til'emu, ib. 117/3; as nă vigl'emu, ib. 119^b/6; — II și III: 4. az bemu, ib. 117/3, 121/12; as avemu vrjare, ib. 90/8; as nă tsănemu, ib. 120^b/14; az dzătsemu, ib. 121/12, 13; as nărdzimu, ib. 26^b/9, 114^b/7, as nă vremu, ib. 13^b/6; — IV: 4. as nă ecsumulușisimu, ib. 30^b/19, 41^b/20; as ink'isimu, ib. 63/12; as yurtusimu, ib. 89/22; as nă mundiu, ib. 81/12; as năfătumu ib. 120^b/18; as nă tunusim, ib. 30^b/9 etc.

Pentru pers. 3 și 6 mai este și imperativul format cu *las(ă)* și conjunctivul prezinte:

3 și 6. I: las cîntă; I a: las lucreădză; II: laș cadă; III: las bată; IV: las dșarmă; IV a: las greăscă.

Citate pentru toate conjugările:

las să-și află, Basme 367/14; la se intră, Dan, 134/16; las mîcă, Basme 366/29; las ducă, Cod. Dim. 30/15; las z-dzică, Basme 34/31; la se yină, Uc. 75/16 etc.

Observațiune. La verbele de conj. I terminațiunea *-ă* se schimbă în *-e*, ori de câte ori este precedată de un element palatal: *apraq' e-me, tal' e* etc. Însă sunt cazuri când, potrivit celor spuse la § 56, 7, *e* trece în *ă*: *apraq' ă-me, tal' ă* etc. — Dela verbul *staă*, imper. 2 este *stăi*, cu *ă* pentru *a*, potrivit celor spuse la § 9, deși la conjunctiv prez. avem *să stai* (cu *a*). — Persoana 2 dela daŭ face *dă*, ca și *fă* dela fac și *lă* dela laŭ, în opoziție cu *da, sta, la* dela pers. 3 ind. prez. (§ 6). Dela alas (las) avem imper. 2 *lasî* pentru lasă (alasă), forma cea mai întrebuițată: *alası, nu-i tsiva, că ti-nvetsî, cum mi-nvitsai ši-îo* «lasă, nu-i nimic, ca te înveți . . .» Basme 3/5. — Dela *aspar* avem pers. 2 *aspare* pentru aspară. Vezi și formele dela prez. ind., imperf. etc.

Tot la această conjugare trebuie relevat existența imperativului 2 *vaî* pentru graiul din comunele Aminciu, Siracu, Călarî'i, Cornu, etc. (cf. Per. Papahagi, Din trecutul cultural al Aromânilor, 35), dela *vao* pentru lat. *vado, -ere*, (despre care vezi mai pe larg W. Meyer-Lübke, Rom. Gramm. II, p. 263, § 228). Forma aromână, care vine dela conjunctiv, se deosebește de forma dacoromână *vă*, atestată în Biblia din Orăștie și în graiul din Munții Apuseni, despre care cf. Sextil Pușcariu, Etym. Wb., 1847.

La verbele de conj. II și III avem, alături de forma regulată *ai* dela am: *ai nilă de mine*, Basme 24/4; *ai nilă*, Cod. Dim. 28^b/24, și (pentru graiul din Siracu) *ag'i* dela conjunctiv *să ag'i*, despre care vezi prezintele conjunctiv. — Dela verbele cad, plîngu, șed, ved, voi, avem, ca și în dialectul dacor. imperativul pers. 2 *cadzi* (cadzi, cadză), *plîndzi* (din plîndze, regulat), *ședzi* (ședzi, sedză), *vedzi* (vedzi, vedză, *vrei*. — Când verbul *açaper* (açapir) cu *discaper* (discapir) se întrebuițează la imperativ pers. 2 în unire cu pronumele enclitic, chiar atunci când este urmat de un complement, *-i* final nu se mai aude: *açapir-lu* «acopere-l» sau (cu obiect) *açapir-lu fiçorlu, açapir-u feata* «acopere pe băiat, pe fată» etc.

La verbele de conj. IV avem de observat imperativul în *-o* dela yin: *yino* atestat în Cod. Dim. Astăzi avem aproape pretutindeni *yinu* (cu *u*) mai ales că, potrivit celor spuse la § 76, orice *o* neaccentuat se pronunță *u*. Acest *u* ar putea totuș să fie rostit *o*, atunci când după el urmează un cuvânt care începe cu *a* (cf. § 88): *yinu aya* «vino aici» se aude sau *yino aya* sau *yin-aya*. Weigand (OW. 91) mai dă pentru graiul din Olimp și formele: *bago* — *stelle! lasso* — *lass los!*, care s'ar putea explică prin analogie cu *yino* (Weigand dă *vino*). — Nu se știe dacă nu aparține aici și

interj. *i!* foarte obișnuită la păstorii și chervanagii aromâni, spre a îndemna caii și cătării ca să meargă mai iute: *i! Murgu, i!* Basme 413/28; *i! Murgu, i! G'esă, îi! Vașe!* Basme 300/19 etc., ca un rest al imperativului latin dela EO, -IRE.

Din felul cum se formează imperativul la Aromâni, se vede că este o deosebire între dialectul aromân și între dialectul dacoromân, în ce privește imperativul negativ dela pers. 2. La Aromâni el nu suferă nici o schimbare, în vreme ce la Dacoromâni este înlocuit prin infinitivul scurt.

La verbele de conj. IV-a, imperativul dela pers. 2 este același ca în toate dialectele (vezi acum și la Istroromâni, Sextil Pușcariu, Istroromânii, II, 178). O explicație definitivă nu i s'a putut da acestui imperativ prescurtat. Atâta se știe numai că el este vechiu, din momentul ce se arată în toate dialectele (pentru dialectul megl. vezi Meglenoromânii, I, 162). Vezi și Leca Moraru (Morfologia verbului predicativ în Codrul Cosminului, IV și V, p. 62).

O formă dela imperativ împrumutată din limba greacă este: *ela* «vino» (gr. *ελα*): *ela s-me ascak'î* «vino să mă scapi» Weigand, Ar. II, 250, întrebuințată în graiul Românilor din sud. La nord, acest imperativ există numai la Bulgari.

Imperfectul

§ 282. Flexiunea imperfectului arată puține deosebiri de aceea din dialectul dacoromân:

1. cîntam	cădeam	bățeam	durînam
2. cîntai	cădeai	bățai	durînai
3. cîntă	cădeă	bățeă	durînă
4. cîntam	cădeam	bățeam	durînam
5. cîntatsî	cădeatsî	bățeatsî	durînai
6. cîntă	cădeă	bățeă	durînă

Conjugarea I:

1 și 4: așutam, Basme gl.; aștirnam, ib; avigl'am, ib.; didjiamu, Cod. Dim. 42^b/20; purtamu, Cod. Dim. 83/4; — 2: didj'ai, Cod. Dim. 84/11; luai, ib. 43^b/21; sculai, ib. 84^b/12; vindicai, ib. 84^b/10; — 3: adil'ă, Basme 275/39; adutsiă, Cod. Dim. 99/11; alăsă, Basme 417/1; află, Cod. Dim. 28/1; alumtă, Basme 300/17; ană (=adună) Basme 136/3; angrică, Basme 125/5, 226/12; arucă, Cod. Dim. 112^b/2; arcă, Basme 73/2, cf. 461/38; auřă (=urlă) Cod. Dim. 29/9; aștiptă, Basme 12/31; ascîptă, Basme 73/24; aspăreă, Basme 9/36, 87/8; se aștirneă, ib. 132/25; 133/33; azbură, ib. 321/8; azg'iră, Flambura II, nr. 3, p. 2; bășă, ib. 415/18; didjă, Cod. Dim. 44/18; căftă, Cod.

Dim. 80^b/1; cutremură, ib. 17^b/11; la, ib. 80^b/23; lăsă, ib. 28/6; h'iritseă, Basme 415/18; dizîrdă, ib. 342/5; cutidză, Cod. Dim. 99/8; greă, Basme 72/20; gurlidză matsăle, ib. 454/11; jucă, ib. 419/25; lişină, ib. 411/17; intră, Cod. Dim. 99/9; mvitsă, ib. 43^b/18; ncărcă, Basme 343/14; purtă, Cod. Dim. 102^b/24; înfumil'ëă, Flambura, I, nr. 1, p. 13; vigl'ă, Cod. Dim. 77/9 etc. — 5: adăpatsă, Cod. Dim. 12^b/8; lucratsă, ib. 11/22; — 6. aştıptă, Cod. Dim. 81^b/6; aură, ib. 86^b/15; lăsă, ib. 88^b/12; ġudică, ib. 70^b/9; căftă, ib. 105/16; ntribă, ib. 86/9; nviră (=nvirnă, nvirină) ib. 75/7; vigl'ă, ib. 77/9.

Conjugarea II și III:

1 și 4: aduțșeam, Basme 345/33; avîamu, Cod. Dim. 12/20; dză-țșiamu, ib. 83/1, 12/7, 24; fitsiamu, ib. 44/15; yineam, Basme 345/33; spunîamu, Cod. Dim. 87/19; tritșeam, Basme 345/34; vrîamu, Cod. Dim. 84/7, 45/14; — 2: bîai, Cod. Dim. 118^b/13; dutsjai, ib. 83^b/5; fitșai, ib. 118^b/13; 84^b/11 — 3 și 6: aduțșîă, Cod. Dim. 80/14, 97^b 8; alindzëă, Basme 53/11; ardîă, Cod. Dim. 60/16; arideă, Basme 25/23; aștirdzëă Cod. Dim. 20^b/8; astindzeă, Basme, 316/34; o-vîă, Cod. Dim. 94^b/6; aviă, ib. 107/4; cunușteă, Basme 325/33; cunușcă, ib. 387/30; cădîă, Cod. Dim. 100^b/8; nîrdzëă, ib. 93/13; ncăpeă, Basme 30/34; spunîă, Cod. Dim. 97^b/6 etc. — 5: fitsiatsă, Cod. Dim. 11^b/16, 12^b/7; nîrdziatsă, ib. 11/19; puțiatsă, ib. 43/19 etc.

Conjugarea IV:

1 și 4: apândicsiamu, Cod. Dim. 83/4; hăriamu, ib. 11/25; mi hărișiamu, ib. 83/1; grîamu, ib. 11/25; pistipsiamu, cf. 12/20; șțeam, Basme 70/23, 367/19, 406/30; șțiamu, Cod. Dim. 44/16; — 2: azîiăi, Cod. Dim. 84^b/13; 0ărășiăi, ib. 43^b/20; yivășiăi, ib. 82^b/4; psăltisiăi, ib. 28^b/3; — 3 și 6: azîă, Cod. Dim. 86/16, cf. 82/2; agudîă, ib. 81/18; duk'ă, ib. 78/12; grîă, ib. 71^b/14; aîurdzëă, Basme 71/6; armătuseă, Basme 312/9; asuseă, Uc. 81/25; aurîă, Basme 455/13; avdză, ib. 72/16; bitsëă, ib. 359/16; cundiseă, Uc. 81/25; durîă, Basme 77/37, 311/33, 415/30, 424/18, 435/2; grîă, Cod. Dim. 71^b/14; greă, Basme 456/22, 72/21; inșă, ib. 74/23, 396/2; mpărtsă, ib. 448/3; muriă, Cod. Dim. 93/16; muntreă, Basme 395/17; șțîă, Cod. Dim. 110/7; șțëă, Basme 80/18; șcă, ib. 75/13, 389/9; s-čudisiă, Cod. Dim. 112^b/9; urșëă, Basme 412/25; — 5: hăriatsă, Cod. Dim. 17^b/4, 12^b/8; k'ivărnisiatsă, ib. 12^b/11; lugursiatsă, ib. 86; mutriatsă, ib. 12^b/10; psăltisiatsă, ib. 22^b/9 etc.

Observațiune. Persoana 6 se sfârșește fără -u. Aceasta este partea cea mai caracteristică a dialectului aromân care îl deosebește chiar de dialectul meglenit (cf. Meglenoromânii, I, 162). În schimb, în dialectul aromân nu există nici o urmă de pers. 1 fără -m, așa

cum se arată în literatura veche din dialectul dacoromân și în unele ținuturi chiar în limba de azi.

Dela *daï*, în graiul din nord se întrebuițează foarte des imperfectul organic *dam*, *daï*, *da*, *dam*, *datsî*, *da*, alături de *dădeam* și *dideam*, pentru care vezi Basme 34/35, 20/20, 234/2. — Acelaș lucru avem de relevat la *staü* cu imperfectul organic *stam*, *stai*, *sta*, *stam*, *statsî*, *sta*, alături de *stăteam* și *stiteam* pentru care cf. Basme gl. — Dela *aspar* imperf. avem *aspăram* și *aspăream* (cf. ind. prez. *aspărăm* și *aspărem*); tot așa dela *așternu* imperf. avem *aștirnam* și *aștirneam* (cf. ind. prez. *aștearnă* și *așterne*). — Dela *adun* avem imperf. *anam*, *anaï*, *ană*, *anam*, *anatsî*, *ană* (din *adnam* > *anam* pentru care vezi § 150¹) și *alnam*, *alnaï*, *alnă*, *alnam*, *alnatsî*, *alnă* (cu *l* pentru *n* despre care vezi § 154 b); forma *h'iriteam* dată de Cod. Dim. stă pentru *h'iritiseam*. Forme prescurtate avem și: *aștam*, *aștai*, *aștă*, *aștam*, *aștatsî*, *aștă* pentru *așutam*, *așutai*, *așută* etc.; — *ngam*, *ngai*, *nga*, *ngam*, *ngatsî*, *nga*, întrebuițate în graiul din sud pentru *mîngam*, *mîngai*, *mîngă* etc. din *mîncam*, *mîncai*, *mîncă* etc.

La conj. II, III și IV terminațiunea imperfectului -*eam*, *eaï*, -*ea* în Cod. Dim. apare pretutindeni, cu *e* neaccentuat trecut în *i*, ca -*iam*, -*iaï*, -*iă*. Tot la aceste conjugări terminațiunea imperfectului, precedată de un element palatal se rostește: -*am*, -*aï*, -*a* (rar -*eam*, -*eaï*, -*ea*): *durîam*, *durîaï*, *durîă*; tot așa: *aușam*, *aușai*, *aușă* etc. dela *aușescu* «îmbătrânesc»; *mpărtsam*, *mpărtsai*, *mpărtsă* dela *mpartu* «împart» etc. — Dela *știü* (schiü) avem imperf.: *ștîam* (schiâm) și, mai mult la sud, *șteam*, *șteaï*, *șteă* etc., despre care vezi § 66, observ. — Alături de *fudzeam* dela *fug*, în graiul din sud avem și *vdzeam*, *vdzeai*, *vdzeă* etc.

Dela verbul *yin* «vin» la pers. 4, 5. din ind. și conj. prez. ca și la toate persoanele din imperfect avem *y* pentru *v*: *yinim*, *yinitsî* (pentru *venim*, *venitsî*); *yineam*, *yineai*, *yineă* etc. (pentru *veneam*, *veneatsî*, *veneă*). În graiul din Samarina avem: *yînam*, *yînaï* *yînä*, *yînam*, *yînatsî*, *yînä*, cu *ñ* pentru *n* din cauza aoristului, sau prin asimilare cu *y* inițial. Wace and Thompson, *The Nomads*, cu 248.

Perfectul simplu

§ 283. Ca și în dialectul meglenit, perfectul simplu din dialectul aromân se prezintă sub o formă ceva mai veche, asemănându-se, din acest punct de vedere, cu limba vechilor texte literare din dialectul dacoromân și cu graiul din Banat, despre care vezi Weigand (*Der Banater Dialekt in Jahresb. III, 242*).

Vom deosebi două feluri de perfecte: 1. perfectul cu accentul pe terminațiune; 2. perfectul cu accentul pe tulpină (sigmatic):

Perfectul simplu cu accentul pe terminațiune

Se formează regulat ca în toate dialectele:

1. cîntai	cădzuî	bătuî	durîiî
2. cîntași	cădzuși	bătuși	durîși
3. cîntă	cădzù	bătù	durîl
4. cîntăm	cădzum	bătum	durîm
5. cîntat	cădzut	bătut	durîit
6. cîntară	cădzură	bătură	durîiră

Conjugarea I:

1. me acumtinaî, Uc. 85/32; aflaî, Cod. Dim. 102^b/19, 112^b/17, aminai, Basme 103/33; ascultaî, Cod. Dim. 93^b/6; me aspăreai; Basme 6/21, 42/27; aġutaî, Cod. Dim. 110/13; lăai, Basme, gl.; luaî, Cod. Dim. 35^b/6; pătidzaî, ib. 87^b/4; scriiraî ib. 67^b/1; versaî, Uc. 83/29 etc.

2. acătsașă, Cod. Dim. 82/20; ti aflașă, ib. 82^b/2; ti alăvdașă, ib. 101/11; aluptașă, ib. 110/14; te arușunași, Basme 413/31; băgașă, Cod. Dim. 81^b/19, 108/2; căftași, Basme 345/11; cutidzași, Basme 341/25; cuminicașă, Cod. Dim. 89^b/13; luașă, Cod. Dim. 84^b/22; misurașă, Basme 39/31; mâncașă, Cod. Dim. 96/1; te priimnași, Dan. 181; strigașă, Cod. Dim. 60^b/2 etc.

3. acătsă, Basme 405/23, Cod. Dim. 74/4, 96^b/16 etc.; adălăgă, Cod. Dim. 28^b/20, 74^b/14; adră, Basme 401/14-15; Cod. Dim. 111^b/14; adără, Cod. Dim. 77^b/20; află, Basme 405/28; adăstă, Cod. Dim. 81/15; si alină, Cod. Dim. 92/8; s-alipidă, Basme 446/2; se alnă, Basme, 313/2; si alină, Cod. Dim. 124^b/18; s-alumtă, Basme 339/32; s-amintă, Basme 25/27; apruk'è, ib. 71/32; ascuk'è, ib. 313/20; arucă, Cod. Dim. 107^b/16; lo-aspăre, Basme 385/28, cf. 4/6, 61/21, 35/7; ascîptă, ib. 78/9; aștirnù, ib. 457/23; se aștirnù, ib. 31/34; ascuk'è, Flambura, I, nr. 4, p. 8; azbuiră, ib. 412/14; băgă, Cod. Dim. 76^b/26, 68^b/9, 73^b/18; bășe, Basme 347/25, cf. 417/20; s-culcă, ib. 383/44; cură, Cod. Dim. 124^b/4; cutidză, Basme 72/3; dimăndă, Cod. Dim. 67^b/10; z-dispul'è, Cod. Dim. 82/10; mîcă, Basme 30/25; măncă, Cod. Dim. 108^b/8; lu-ncrupul'è, Basme 460/19; ngl'itsă, ib. 350/28; s-ă-nviră, Cod. Dim. 92^b/24; si-nyisă, Cod. Dim. 73^b/19; se ntrupuși, Uc. 79/22; si-nvitsă, Cod. Dim. 28/21; nvărtușă, Uc. 93/44; tăl'è, Basme 427/4; ană (=adună): l'-ană, l'-ană lăludzi, Basme 182/14; til'è (:tăl'è) Cod. Dim. 103^b/15 etc.

4. aflămu, Cod. Dim. 113/12; ascultămu, ib. 93/12; acătsămu, ib. 99^b/12; intrămu, ib. 117/12; nă pătidzămu, ib. 12/21 etc.

5. ascultatu, Cod. Dim. 116/1; apruk'atu, ib. 11^b/10; băgatu, ib. 84/20; luatu, ib. 87^b/1; vătănatu, ib. 43/22; aștiptatu, ib. 94^b/20; cutidzatu, ib. 95/1 etc.

6. s-alnară (=s-alinară) Basme 310/34; acătsară, Cod. Dim. 119/7; se-alumtară, Basme 12/2; aflară, Cod. Dim. 74/11; se ančupară, Basme 31/21; arucară, Cod. Dim. 113/8; arcară, Basme 78/10; băgară, Cod. Dim. 97/1, 107/9; bînară, Basme 425/7; bășară, ib. 74/33; diștip(t)ară, Cod. Dim. 114/10; se misticară, Uc. 65/2; si nvirară, Cod. Dim. 107^b/22; scîpară, Basme 144/16; s-urdinară, ib. 317/24 etc.

Conjugarea II:

1. bîui, cădzuî, durui, ncăpuî, putuî, scădzuî, umpluî; vidzuî, Cod. Dim. 87/21; vruî. — 2. biușă, Cod. Dim. 42/26; cădzuși, duruși, ncăpuși, putuși, scădzuși, umpluși, vidzuși, Cod. Dim. 97^b/1, 87^b/3; vruși, Basme 409/4. — 3. bîu, cădzù, Cod. Dim. 23/3, 106^b/15; durù, ncăpù, putù, Cod. Dim. 113/14; umplù, Cod. Dim. 31/8; vidzù, ib. 89^b/20; vru, ib. 97^b/18. — 4. bîjum, cădzum, durum, ncăpum, putum, șădzumu, Cod. Dim. 85/15; vrumu, ib. 80/20; vidzumu, ib. 12/16, 32/18. — 5. bîjut, cădzut, ncăput, putut, scădzut umplut, vidzutu, Cod. Dim. 118/16, 11^b/12. — 6. bîjură, cădzură, Cod. Dim. 104/22, durură, ncăpură, putură, scădzură, Cod. Dim. 86/5; um[p]lură, ib. 77^b/13; vrură, Cod. Dim. 104/24; vidzură, ib. 104^b/14; vrură, ib. 104/24 etc.

Conjugarea III:

1. criscuî, Cod. Dim. 83/3; tricui, ib. 45/13; tsănuî, ib. 87/21. — 2. k'irușă, Cod. Dim. 28^b/10. — 3. cunoscù, Basme 408/17; cunuscù, Cod. Dim. 60/2, 103^b/9; criscù, ib. 9/7; ni(o)scù, ib. 97^b/4; pitricù, ib. 96/25, 104/8; păscù, ib. 73^b/19; pricădzù, Basme 32/12; tricù, Cod. Dim. 45/21 etc. — 4. nviscumu, Cod. Dim. 32/10. — 5. Cunuscutu, Cod. Dim., 11^b/21; mviscutu ib. 11^b/11; 32/15 etc. 6. bătură, Cod. Dim. 88/8; cunuscură, ib. 70/3, 86^b/4; tricură, ib. 30/3, 97/7, 99/14; vindură, ib. 73^b/10 etc.

Conjugarea IV:

1. mi alinčii, Cod. Dim. 88/20; ansării, Basme 417/26; avdzii, Cod. Dim. 88/19; durńii, Basme 386/35; grii, Cod. Dim. 140^b/18; hărgii, Cod. Dim. 11^b/1; hării (: hărnii — hrăniî) ib. 83/4; minduii, Basme 308/28; păsăi, Cod. Dim. 88/11; mi planisiî, ib. 83^b/3; știui, Basme 324/3; sciuî, ib. 398/18; vdzii, ib. 343/20 etc.

2. agudiși, Basme 392/15; acsișă, Cod. Dim. 82^b/2; cupăsișă, Basme 446/10; durńiși, Basme 386/36; hăfrișă (=hărnishă — hrănishă) Cod. Dim. 96/3; pâltesă, ib. 30/24; scutudisișă, ib. 42^b/2; trupuișă, ib. 11/3; tińisișă, ib. 122/18; ti tunusișă, ib. 84^b/1; urfănișișă, ib. 84^b/3; vluisișă, ib. 96/4 etc.

3. aduk'î, Basme 464/25; se agârși, Uc. 65/1; alăcsi, Cod. Dim. 71^b/12; Basme 423/16; amărtipsi, Cod. Dim. 33; amvăli, Lumina, I, 300; andzări, Basme 80/8; arăk'î, Cod. Dim. 108/9, arășări, Lumina, VI, nr. 4, p. 10; arșări, Basme 26/26; si arispîndză, Lumina, I, 292; si alinči, Cod. Dim. 67^b/4, 98/8; s-aurni, Basme 339/19, 414/8; avdză, Cod. Dim. 87^b/10; avdzi, Basme 367/9; asîi, Cod. Dim. 95/7; bitsi, Basme 339/27; bitsi, ib. 368/36; cănisi, Lumina, II, 182; căpsălsi, Basme 456/36; cătindisi, Cod. Dim. 88/13; čurutipsi, Flamburà, I, nr. 1, p. 4; s-čurtui (čirtui) Basme 380/29; țărisi, Cod. Dim. 125/3; durui, Basme 25/7; fudzi, Cod. Dim. 72^b/17; inși, Basme 76/1, cf. Cod. Dim. 108/15; inșă, ib. 71/14, 36/8, 39/1; mbubuk'isi, Basme 316/24; mpărtsă, Uc. 99/55; mutri, Basme 428/33; nărăi, 342/8; s-nări, ib. 31/4; nilusi, ib. 435/25; muri, Cod. Dim. 15/26; ib. mburi, ib. 112/8; pătși, Basme 306/9; răk'î, Cod. Dim. 77/20; sălg'î, Basme 73/17; scărk'î, ib. 448/4; străcsi, ib. 308/22, vdzi, ib. 343/19 etc.
4. avdzămu, Cod. Dim. 67^b/11; mutrimu, ib. 12/18; năfătimu, ib. 32/18; nă tunusim, ib. 93/10 etc.
5. avdzătu, Cod. Dim. 29/27; ak'icăsitu, 86/14; buritu, 82/7, 84/16; mutritu, 32/14; tiinisi, ib. 11^b/2; urg'itu, ib. 84/20 etc.
6. agârșiră, Cod. Dim. 77/3; apărniară, Lumina, IV, 112; arăpură, Basme 417/28; arăvuiră (: di la munte si di la cîmpu arăvuiră nauntru [tu Moscopoli] Arbiniașia ntrăegă) Lumina, II, 12; arniră, Cod. Dim. 111^b/8; avdzără, Cod. Dim. 104/12; azniră, ib. 69^b/19; si alinčiră, ib. 113/8; s-căliră, Basme 73/39; čurutipsiră prăvdzile, Flambura, I, nr. 1, p. 4; z-g'inuiră, Basme 390/20; griră, Cod. Dim. 105/20; inșiră, Basme 396/15; inșără, Cod. Dim. 14/2; muriră, Basme 316/25; s-numiră, Cod. Dim. 74/7; psusiră, Basme 17/15; putrădzără, Cod. Dim. 35^b/10; sărgl'iră, Basme 417/28; si șutsără, Cod. Dim. 106/9; upuriră, Basme 74/10; z-viștidzîră, Basme 316/25 etc.

Observațiune. În ce privește terminațiunile perfectului simplu, observăm, mai întâiu, că pentru pers. 4 și 5 avem -ăm, -um, -im pentru -arăm, -urăm, -irăm, după aceea -at; -ut, -it pentru -arăți, -urăți, -irăți din dialectul dacoromân, asemănându-se, din acest punct de vedere, cu formele vechi din limba literară și, în parte, cu dialectul meglenit (cf. Meglenoromâni, I, 163).

La verbele de conjugarea I, alături de terminațiunea normală -ă mai avem și -e, atunci când -ă este precedat de un element palatal: *apruk'ê, dispul'ê, bășê* etc. Sunt însă regiuni, mai ales în graiul Românilor din nord, în care se întrebuințează formele cu -ă: *apruk'ă, dispul'ă, bășă* etc. În Cod. Dim. întâlnim și: *nyisê, 73^b/19* pentru *nyisă*. La pers. 4 uzul șovăe, între terminațiunea -am și -em. La nord am auzit mai des *apruk'ăm, bășăm, tăl'ăm, mul'ăm* pentru *apruk'em, bășem, tăl'em* etc.

Dela verbul *adavgu* avem în mod neregulat perfectul *adăvgai, adăvgași, adăvgă* (Gr. B., I, 27), *adăvgăm, adăvgat, adăvgară* (Gr.

B., I, 12) pentru *adapşu* (despre care vezi § 248). — Tot așa dela *dipun* avem perfectul *dipunaî, dipunaşi, dipună, dipunăm, dipunat, dipunară*, întrebuiţat numai la Aromânii din Albania (vezi Fărşeroţii, 203) pentru forma normală *dipuş*, întrebuiţată peste tot la Aromâni. — Dela *astărnă* (ascărnu) avem, alături de *astărnai* (ascîrnai), singura formă întrebuiţată la nord, şi *astărnui*, forma normală, întrebuiţată la sud. Formele *adrai, alnai* sunt prescurtate din *adărai* (adar), *alnai* (alin). Tot așa, în graiul Românilor din Albania, avem *anvirai* din *anvirai* şi acesta din *anvirinaî*, cu căderea lui *i* şi prefacerea grupului *rn* în *r* potrivit celor spuse la § 207. Pentru adunaî avem şi *anaî, anaşi, ană* etc., cu căderea lui *u* şi prefacerea lui *dn* în *n*, despre care vezi § 150 a.

În graiul din Samarina, dela *daû* avem aor. *deduî, dideşi, deade, deadimû, deaditû, deadiră* (Wace and Thompson, The Nomads, 247), cu pers. I după modelul verbelor de conj. II şi III, şi acelaş cu dacor. *dădui*.

La conj. IV avem mai întâiu verbul *arāk'escu* (arik'escu) cu formele arap şi arak'û (vezi § 278), care la perfectul simplu face *arāk'ii* (arik'ii) şi *arăpuî, arăpuşi, arăpû* (Basme 43/25), *arăpum, arăput, arăpură* (Basme 14/14, 118/35), după verbele în -ere.

Verbul *yin* «vin» are la perf. simplu următoarele forme:

vinû < VENI, Cod. Dim. 27/7, 88/21, 88b/2, 96b/1; Basme 78/23, 30, 347/9.

vinişi < VENISTI, Basme 324/23.

vine < VENIT, Cod. Dim. 25/7, 72/9, 73/4, 77/18, 102b/24, 104b/10, 107/4; vini Ware and Trompson, The Nomads, 278.

vinimû < VENIMUS, Cod. Dim. 64/29.

vinitû < VENISTIS, Cod. Dim. 116/12, 12/6, 84/17, 95/1.

viniră < VENERUNT, Cod. Dim. 93/16, 94/20, 96/20, 114/17.

Toate aceste forme se păstrează încă până azi în graiul Românilor din nord. Alături, se aud foarte des şi formele cu accentul pe terminaţiune: *vinîi*, Basme 37/27, *vinîşi*, Basme 17/27, *vinî*, Cod. Dim. 30/10, *vinim*, *vinit*, *viniră*. La pers. 4 şi 6 uzul oscilează, în ce priveşte accentul, între *vinim*, *viniră* şi între *vinim*, *viniră*.

La sud, ca şi în unele centre din nord, *n* din tulpină a fost modificat la pers. 2, 3, 4, 5, 6 în *ñ*, sub influenţa pers. I (cf. § 148). Astfel avem:

vinû

vinîşi, Basme 399/22

vine, Basme 344/7, 347/8, 402/1

vinim

vinit

viniră, Basme 305/3, 402/7.

În graiul Românilor din Olimp, pentru *işîi* (inşii) dela es, avem *isui, isus, isû* etc., prin analogie cu aor. verbelor de conjugarea II. Weigand, OW. 100.

Forme prescurtate avem *azñi* pentru azgunii, *bitsi* pentru bitisii etc.

Perfectul simplu cu accentul pe tulpină

§ 284. Aceste perfecte, după consoana din tulpină, se împart în șase grupe: 1. Verbe cu tulpina terminată într'o dentală simplă; 2. cu dentala precedată de o nazală; 3. verbe cu tulpina într'o guturală; 4. cu guturala precedată de o nazală; 5. verbe cu tulpina într'o nazală și 6. verbe care se sfârșesc într'o labială.

1. *Verbe care se sfârșesc într'o dentală*

(a)ncl'id	perf. (a)nclișu	part. (a)ncl'is
arid	» arišu	» aris
ardu	» arșu	» arsu
arod	» aroșu	» aros
dișcl'id	» dișcl'ișu	» dișcl'is
scot	» scoșu	» scos

2. *Dentala este precedată de o nazală*

aprindu	perf. aprimșu	part. aprimtu
ascundu	» ascumșu	» acumtu
(n)tindu	» (n)timșu	» (n)timtu
pitrundu	» pitrumșu	» pitrumtu
prindu	» primșu	primtu (Lit. Pop. 771)
tundu	» tunșu	» tumtu

3. *Verbe care se sfârșesc într'o guturală*

adavgu	perf. adapșu	part. adaptu
aduc	» aduș	» adus
aleg	» alepșu	» aleptu
aspargu	» asparșu	» aspartu
aștergu	» așterșu	» aștersu
astrag	» astrapșu	» astraptu
coc	» copșu	» coptu
culeg	» culepșu	» culeptu
duc	» duș	» dus
dzic	» dzîșu	» dzis
fac	» fečü	» faptu
frig	» fripșu	» friptu
h'ig	» h'ipșu	» h'iptu
mulgu	» mulșu	» mulsu
ndreg	» ndrepșu	» ndreptu
nergu	» nerșu	» nersu

nh'ig	perf. nh'ipšu	part. nh'iptu
sug	» supšu	» suptu
smulgu	» smulšu	» smulstu
torcu	» toršu	» torsu
trag	» trapšu	» traptu

4. *Guturala este precedată de o nazală*

aġungu	perf. aġumšu	part. aġumtu
asfingu	» asfimšu	» asfimtu
asplingu	» asplimšu	» asplimtu
astingu	» astimšu	» astimtu
azvingu	» azvimšu	» azvimtu
disfingu	» disfimšu	» disfimtu
fringu	» frimšu	» frimtu
lingu	» limšu	» limtu
pingu	» pimšu	» pimtu
plingu	» plimšu	» plimtu
stingu	» stimšu	» stimtu
stringu	» strimšu	» strimtu
tsingu	» tsimšu	» tsimtu
(a)ungu	» umšu	» unstu

5. *Verbe care se sfârșesc într'o nazală*

apun	perf. apušu	part. apus
armîn	» armašu	» armas
dipun	» dipušu	» dipus
spun	» spušu	» spus

6. *Verbe care se sfârșesc într'o labială*

h'erbu	perf. h'eršu	part. h'ertu
arup	» arupšu	» aruptu
scriu	» scrišu	» scris

Iată și câteva citate:

1. ncl'išu, Basmе, gl.; ncl'ise, ib. 13/35, 27/34; ncl'isi, ib. 42/9;— ariš, Basmе 54/28, cf. 79/36; arisiși, ib. 79/33; arăse, Cod. Dim. 69^b/5, 76/4, 113/12; — arsi, Basmе 293/15; arse, Cod. Dim. 72/8; arsiră, Basmе 31/30; — se arqasi, Basmе 151/2; — diščl'ise, Basmе 316/24, 392/27; diščl'isiră, ib. 34/10; — scqase, Basmе 8/15; scqasiră, Cod. Dim. 108/1; scqasiră, Basmе 13/10 etc.

2. aprăse, Basmе 306/1, 313/4; s'aprimsiră, ib. 219/14; — ascumšu, Basmе, gl.; ascumsi, ib. 55/7; si ascumse, Cod. Dim. 113/12; — timšu, Basmе gl.; si timsi, ib. 154/18; timsiră, ib. 246/23; — tumšu, Basmе, gl.; tumse, ib. 503/22 etc.

3. *adapse*, Cod. Dim. 36/26, cf. *Basme* 130/7; — *adusit*, *Basme* 257/8; *adusiră*, Cod. Dim. 107/10, 93^b/23; — *aleapse*, *Basme* 5/78, 32, 396/7; *alepse*, Uc. 97/51; — *asparsi*, *Basme* 136/35; *asparsiră*, ib. 337/2; — *aștearse*, *Basme* 33/3, 33/21; *asçarse*, ib. 219/19; — *astrapse*, *Basme* 30/27; *astrapsi*, ib. 95/27; *se astrapsiră*, ib. 42/35; — *copșu*, 36/26; *s-coapse*, ib. 29/2; — *mi duș*, *Basme* gl.; *z-duse*, ib. 76/37; *duse*, ib. 71/24, 77/6; Cod. Dim. 75/3, 108^b/3 etc.; *dușiră*, *Basme* 29/23, Cod. Dim. 108/8, 111/21 etc.; — *dzișu*, Uc. 85/32, *Basme* 382/36, 417/26; *dzișeși*, *Basme* 409/4; *dzășeșă*, Cod. Dim. 96/13; *dzise*, *Basme* 76/37, 388/4; *dzăse*, Cod. Dim. 20^b/18, 83^b/15; 93^b/8, 94^b/18; *dzăsim*, Cod. Dim. 29/6, 104/14, 117/14; *dzășiră*, Cod. Dim. 108/1; — *fečü*, Cod. Dim. 45/7, 83/3, *Basme* 394/14, 464/39; *fitseșă*, Cod. Dim. 11/1, 42^b/3, 81/3 etc.; *fețse*, Uc. 95/48, 79/22; *fetse*, Cod. Dim. 30/2, 34/23, 96/5 etc., *Basme* 385/16, 386/3, Uc. 69/7, 93/44; *fetsim*, Cod. Dim. 11; *fetsitu*, Cod. Dim. 12/26, 39/19, 85/2, 89^b/19 etc.; *fețseră*, Uc. 79/21; *fjatsiră*, Cod. Dim. 81/20; *fetseră*, Dan. 129/8, 118/2; *fetsiră*, Cod. Dim. 69^b/15, 88/9, 106^b/2 etc.; *fetsiră*, *Basme* 395/23, 397/2; — *fripsiși*, *Basme* 407/25; *fripse*, *Basme* 16/35; — *h'ipșu*, *Basme* gl.; — *mulșu*, ib. gl.; — *ņarse*, *Basme* 425/3, Cod. Dim. 96/26, 103^b/14; *ndreapse*, *Basme* 426/26; *ndreapsiră*, ib. 397/30; — *nh'ipse*, *Basme* 74/9, 313/17, 410/14; — *supșu*, *Basme* gl.; *supse*, ib. 182/6; *supșiră*, ib. 455/5; — *torșu*, *Basme* gl.; *țoarsi*, ib. 301; — *trapșu*, *Basme* gl. 99/28; *trapse*, ib. 33/21, 195/23; *trapsisă*, ib. 78/38, 305/14 etc.

4. *ağumse*, *Basme* 363/33, 350/8; *ağumșiră*, ib. 70/15; — *astimșu*, *Basme* gl.; *astimse*, ib. 263; — *azvimse*, *Basme* 290/7, 447/6; *azvimșiră*, ib. 447/6; — *frimșu*, *Basme* 299/21; *frimse*, *Basme* 2/9; *frimșiră*, ib. 185/6; *alimșu*; — *pimșu*, *Basme*, gl.; *pimse*, ib. 1/23; — *plimse*, *Basme* 321/28, 402/30; *strimșu*, *Basme*, gl.; *strimse*, ib. 181/20; *strimșiră*, ib. 4/18; *tsimșu*, *Basme*, gl.; — (a)umse, *Basme* 142/32; *umse*, ib. 175/31 etc.

5. *se-apusî*, *Basme* 301/11; *se-apusiră*, ib. 117/3; *armașu*, Cod. Dim. 43/2, 83^b/1; *armășeșă*, ib. 84^b/4; *armase*, *Basme* 12/38, 21/16, Cod. Dim. 112/11; — *dipuse*, Uc. 79/21, Cod. Dim. 87^b/11, 92/7 etc.; *spuș*, *Basme* 398/18; *aspuș*, ib. 324/3; *aspuse*, ib. 27/11 etc.

6. *h'arse*, *Basme* 235/10; — *arupse*, *Basme* 404/8; *arupsi*, ib. 35/29 etc.

Observațiune. În ce privește unele schimbări ce au suferit formele dela perfectul cu accentul pe tulpină, trimet pe cetitor la cele spuse de mine asupra perfectului din dialectul meglenit (cf. Megleno-români, I, 165, Observațiuni). Acî voiu insistă mai mult asupra formelor duble:

1. La grupa 2, alături de *aprimșu* (dela aprindu) avem și *apreșu*, *apreșiș*, *apreșe*, *Basme* 306/1, 313/4, cf. Cod. Dim. 77^b/7; *apreșim*, *apreșit*, *apreșiră*. Tot așa, alături de *timșu* (dela tindu), avem și *teșu*, *Basme* 103/17, *țeșiș*, *țeșe*, *Basme* 259/17,

Gr. B. I, nr. 4—5, p. 97/5; *țeasim*, *țeasit*, *țeasiră*. În fine, avem *streșu* alături de *strimșu* în: *strease*, Basmе 296/14; *streasiră*, ib. 81/13; tot așa *asteșu* alături de *astimșu* în așteasi (astease) Basmе 156/16. Forma *apreșu* arată o dezvoltare normală dela *AP-*PRENSI pentru AP-PREHENDI, întocmai ca și *ABSCONSI pentru ABSCONDI (cf. Densușianu, Hist. l. roum., I, 152); tot așa trebuie explicată și forma *teșu* din *TENSI pentru TETENDI, mai ales că la part. avem TENSUM. În ce privește formele *aprimșu* (aprimsiși, aprimse etc.) și *timșu* (timsiși, timse etc.), sânt secundare, deși sânt și cele mai dese în dialect, fiind refăcute după perfecte terminată într'o guturală precedată de o nazală: așumșu, astimșu, plimșu etc. Numai *streșu* și *asteșu* au fost refăcute după formele *apreșu* etc., nu din *fečă*, cum explică greșit I. Șiadbei (Romania, LVI, 346).

La grupa 3, alături de *adapșu* < ADAUXI avem și *adăvgaș* (după verbele în *-are*, întrebuițat foarte rar), *adăvgași*, *adăvgă*, Gr. B. I, 27; *adăvgăm*, *adăvgat*, *adăvgară*, Gr. B. I, 12.

La grupa 4, alături de *frimșu* (dela frîngu) avem și *freğă* (aoristul organic a lui FREGI), *freadzisiș*, *freadze*, *freadzim*, *freadzit*, *freadziră*. Tot așa, alături de *astimșu* (dela astingu) și *strimșu* (dela stringu), avem *asteșu*, *asteasiși*, *astease*, *asteasim*, *asteasit*, *asteasiră* și *streșu*, *streasiși*, *istrease*, Lumina, I, 222, Basmе 290/14, 170/34; *streasim*, *streasit*, *streasiră*, Basmе 81/13. Dacă formele *astimșu* și *strimșu* reprezintă dezvoltări organice din aoristul lat. STINXI, STRINXI, din contră, formele *asteșu* și *streșu* s'au născut prin analogie cu formele de mai sus *apreșu*, *teșu*.

La grupa 4, alături de forma *dipușu*, avem numai în graiul Fărșeroților și *dipunai*, *dipunași*, *dipună*, *dipunăm*, *dipunat*, *dipunară*, după verbele în *-are* (cf. Fărșeroții, 203).

La grupa 6, în afară de forma normală *scrișu* avem și *scriaiș*, *scrie* (scriă), *scriem* (scriăm), *scriat*, *scriară*, întrebuițată foarte des în dialect (cf. Basmе, gl.).

Aprape mai toate perfecte cu accentul pe tulpină, la pers. 2 se conjugă sub două forme: cu accentul pe terminațiune, ca în limba latină, și cu accentul pe tulpină, sub influența celorlalte persoane. Aci voui da numai câteva citate: dela *fac* la pers. 2 avem regulat *fitseși* (vezi citate mai sus), însă, foarte des întrebuițat, și *featsiși*, Basmе 32/5, 312/35, 348/23, 407/33 etc.; dela *dzic* pers. 2 avem *dziseși* (vezi citate mai sus) și, foarte des întrebuițat, *dzisiși*, *dziseși*; dela *armîn* «rămân» avem pers. 2 *armăseși* și *armasiși*; dela *scot* pers. 2 *scoasiși*; și *scuseși* dela *aprinde* pers. 2 *aprimseși* și *aprimsiși*; dela *ascundu* pers. 2 *ascumseși* și *ascumsiși*; dela *tundu* pers. 2 *tumseși* și *tumsiși*; dela *aspargu* pers. 2 *aspărseși* și *asparsiși*; dela *astingu* pers. 2 *astinseși* și *astinsiși*; dela *șpun* pers. 2 *șpuseși* și *șpusiși*; dela *trag* pers. 2 *trăpseși* și *trapsiși*; dela *plingu* pers. 2 *plimseși* și *plimsiși* etc. În ce privește

întrebuințarea acestor forme duble, după regiuni sau după localități, nu se poate spune nimic precis. În aceeași regiune sau localitate se întâlnesc, câteodată, amândouă formele. Weigand (Ar. II, 349) crede că formele accentuate pe tulpină s'ar întrebuința numai la sud. Nimic nu justifică această precizare. În graiul din nord se aud amândouă formele.

Perfectul compus

§ 285. Se formează ca în toate dialectele cu verbul ajutător *am* și participiul trecut dela verbul de conjugat:

am cîntată	am cădzută	am bătută	am durnîită
zi cîntată	ai cădzută	ai bătută	ai durnîită
are cîntată	are cădzută	are bătută	are durnîită
avem cîntată	avem cădzută	avem bătută	avem durnîită
avetsi cîntată	avetsi cădzută	avetsi bătută	avetsi durnîită
au cîntată	aū cădzută	aū bătută	aū durnîită

Citate nu dăm. Aci observăm numai, că, în spre deosebire de celelalte dialecte (dacor., megl., istror.), care întrebuințează forma scurtă a verbului ajutător *am*, în dialectul aromân, la formarea perfectului compus, se întrebuințează forma lungă.

Mai-mult-ca-perfectul

§ 286. Vechiul mai-mult-ca-perfect, așa cum se păstrează în dialectul dacoromân, nu mai există în dialectul aromân. Câteva urme dela verbele *am*, *escu* (h'iū), *voi*, păstrate în Cod. Dim., arată că el a existat odată și în aromână: *fuseș* 32/21, 83^b/19; *fuseșă*, 84/22; *avuseșă*, 83^b/19, 103^b/10, 122^b/12; *vruseșă*, 103^b/20, 122/18, 122^b/14. Aceste urme se deosebesc de formele corespunzătoare din dialectul dacoromân atât prin accent cât și ca înțeles. Judecând după păstrarea lui *e*, netrecut în *i* în poziție neaccentuată, trebuie să cetim *fuseș(ă)*, *avuseșă*, *vruseșă*, pentru *fúseși*, *avúseși*, *vrúseși*, așa cum se păstrează, după o comunicare a lui Weigand, în graiul Românilor din Paleoseli din Pind. Trecerea accentului se explică prin analogie cu formele dela perfectul simplu. Aci, la verbele cu perfectul sigmatic, accentul, după cum s'a arătat mai sus, oscilează între tulpină și terminațiune.

Dar urme despre existența mai-mult-ca-perfectului organic și în dialectul vorbit, avem în graiul Românilor din Samarina. Aci se întâlnesc formele: *adrasim*, *fudzisim*, *vinisim*, *vidzusim*, *cădzusim*, necunoscute în restul dialectului (Wace and Thompson, *The Nomads*, 253). Ele se întrebuințează cu înțelesul de perfect-compus și de mai-mult-ca-perfect.

Astăzi mai-mult-ca-perfectul se formează în dialectul aromân de pretutindeni cu imperfectul verbului *am* și participiul trecut dela verbul de conjugat:

I	II	III	IV
aveam cîntată	aveam cădzută	aveam bătută	aveam durnîită
aveai cîntată	aveai cadzută	aveai bătută	aveai durnîită
avea cîntată	avea cădzută	avea bătută	avea durnîită
aveam cîntată	aveam cădzută	aveam bătută	aveam durnîită
aveatsi cîntată	aveatsi cădzută	aveatsi bătută	aveatsi durnîită
avea cîntată	avea cădzută	avea bătută	avea durnîită

Iată și câteva citate: aveà adrată, Basmе 34/30; s'aveà alăk'ită, ib. 37/31; s-aveà apruk'ată, ib. 73/33; aveà amutsită, ib. 334/25; aveà mudzită, ib. 309/14.

Pentru alte citate trimet pe cetitor la lucrarea mea Flexion des Subst. u. Verbums im Cod. Dim., publicată în Jahresb. XII, p. 216.

În ce privește originea acestui mai-mult-ca-perfect, trebuie căutată în limbile balcanice: greaca, albaneza și bulgara, dela care a fost influențat și dialectul meglenit (Meglenoromâni, I, 167). Pentru dialectul aromân cred că avem o influență din limba greacă. Urme de mai-mult-ca-perfect perifrastic ca în dialectele aromân și meglenit se întâlnesc și în dialectul dacoromân (vezi Leca Moraru, Morfologia verbului predicativ român, extras din « Cosminul » (1924), 17 și Philippide, Orig. Rom. I, 427).

Un altfel de mai-mult-ca-perfect, despre care s'a vorbit în Flexion des Subst. u. Verbums im Cod. Dim., p. 229, este acela format cu perfectul simplu al verbului ajutător *am* și participiul trecut dela verbul de conjugat: *avui cîntată (cădzută, bătută, durnîită)*. El este foarte rar întrebuintat. În graiul din comuna mea îl cunosc numai din întrebuintarea lui foarte rară la pers. 3 și 6. Această formă lipsește în gramaticile publicate. În schimb, se găsește la Obedenaru, Texte, 228: *avui avută*; ea apare în Basmе: *se avu acătsată di lucru* « se apucase de lucru » 170/27 și o singură dată în Cod. Dim.: *avură tăcsită* « făgăduiseră » (Jahresb. XII, 223).

O astfel de formațiune este curentă și în limba albaneză. Ea însă apare, după cum ne informează Leca Moraru (Morfologia verbului predicativ român, 18), și în scrierile vechi din dialectul dacoromân, ceea ce probează că este o formațiune proprie a limbii române. (Vezi și Arno Dunker, Der Grammatiker Boiadži în Jahresb. II, 15).

Perfectul conjunctivului

§ 280. Se exprimă în aromână în mai multe feluri. Forma mai răspândită, luându-mă după graiul din nord, este aceea exprimată cu imperfectul conjunctivului:

s-cîntam	s-cădeam	s-bățeam	s-durnam
s-cîntai	s-cădeai	s-bățeai	s-durnai
s-cîntă	s-cădeă	s-bățeă	s-durnă

s-cîntam	s-cădeam	s-băteam	s-durnam
s-cîntatsi	s-cădeatsi	s-bateatsi	s-durnatsi
s-cîntă	s-cădeă	s-băteă	s-durnă

Înțelesul este: să fi cântat, căzut, bătut, dormit. Iată și câteva citate:

C o n j u g a r e a I: nu lucrulru aestu s-lă căftă vreă-l facă « nu lucrul acesta să le fi cerut, l-ar fi făcut » Basme 33/37; s-nu te-avigl'am « să nu te fi păzit » 36/27; s-nu-tsi băgai lăile, 207/12; s-lu dădeaī « să-l fi dat » 336/10. C o n j u g a r e a II: s'avēam nă pită di lapte « să fi avut plăcintă de lapte » 469; s'avēam un gone, 444/15, cf. Lumina, II, 109; să avēam bărbat, Weigand, II, 240; s-tsi cadeă, lo-aflai, Basme 80/36. C o n j u g a r e a IV: am cama g'ine si-nu iriă « mai bine să nu fi fost » Cod. Dim. 57^b/18; s-ni yineam, Lit. Pop. 891/28.

O altă formă întrebuințată mai rar este următoarea:

s-am cîntată (cădzută, bătută, durnită)
s-ai cîntată
s-aibă cîntată
s-avem cîntată
s-avetsi cîntată
s-aibă cîntată.

Această formă lipsește la Boiagi și Atanasescu. În schimb este dată de M. Pascal în Noțiuni de gramatică macedoromână (p. XIX): *s-am ġurată, s-am tăcută, s-am adusă, s-am durnită*. Boiagi dă ceva asemănător: *si furi că eu amu călcată* (p. 79), *si furi că eu amu bătută* (83), *si furi că eu amu aruptă* (88), *si furi că eu am florită* (97). Citate: s-lo aibă vidzută, Basme 439/34; s-no-aibă moartă, ib. 443/31; cari s-no aibă moartă, ib. 313/28.

Alături de această formă, mai există una care este și mai rară. Dintre gramatici o dă numai M. Pascal (ib. XX):

s-aveam ġurată
s-aveai ġurată
s-aveă ġurată
s-aveam ġurată
s-aveatsi ġurată
s-aveă ġurată.

Citate: s-aveai vinită « dacă ai fi venit » sau « să fi venit » Basme 246/8.

Vüitorul

§ 287. Se formează cu ajutorul pers. 3 dela verbul *voi* și prezintele conjunctiv dela verbul de conjugat.

Această formă verbală suferind unele schimbări, astăzi se prezintă în mai multe feluri. Noi vom da mai întâiu cele trei feluri întrebuițate după ținuturi; după aceea vom arăta și formele întâlnite în literatura veche:

	I	II	III	IV
I. 1.	va s-cîntu	va s-cad	va s-bat	va s-dormu
2.	va s-cîntși	va s-cadzî	va s-batsî	va s-dorñi
3.	va s-cîntă	va s-cadă	va s-bată	va s-đoarmă
4.	va s-cîntăm	va s-cădem	va s-batim	va s-durñim
5.	va s-cîntatsî	va s-cădetsî	va s-batitsî	va s-durñitsî
6.	va s-cîntă	va s-cadă	va s-bată	va s-đoarmă

Este forma viitorului care se aude în graiul Românilor din nord: va s-ti ntrebu, Cod. Dim. 61/21; va s-ti torñi, Basme 420/29; va s-l'ai, Cod. Dim. 40^b/12; va s-caftsă, ib. 31/11; va s-cură, Basme 78/13; va s-alină, Cod. Dim. 98/17; va s-po (=voiu putea) Basme 73/12; va s-armăni, Cod. Dim. 38/4, 30/11; va s-ňargă, Basme 425/33; va s-moru, Cod. Dim. 83/23; va s-grescu, ib. 32/7; va s-bemu, ib. 74^b/10; va z-dzătsemu, ip. 99^b/19; va s-fatsim, ib. 65^b/8; va s-inșimu, ib. 64/20 etc.

- II. 1. vaî cîntu (cad, bat, dormu)
 2. vaî cîntsi
 3. vaî cîntă.
 4. vaî cîntăm
 5. vaî cîntatsi
 6. vaî cîntă

Se întrebuițează în graiul Românilor din sud. Originea lui *i* din *vaî* rămâne nelămurită, deși la bază trebuie să vedem *va si* sau *va s-*: vaî adar, Basme 6/339; vaî yin, ib. 417/14; vaî adarî, ib. 338/2; vaî afl'i, ib. 318/8; vaî dipuñi, ib. 431/1; vaî crepă, ib. 406/34; vaî băneadză, ib. 13/6, 24/6; vaî pōată, ib. 423/4; vaî aduk'ască, ib. 459/16; vaî astrăk'ască, ib. 343/15 etc.

- III. 1. va cîntu (cad, bat, dormu)
 2. va cîntși
 3. va cîntă
 4. va cîntăm
 5. va cîntatsî
 6. va cîntă

Observațiune. Dispariția lui *si* (s-) din această formă a viitorului, Weigand (WM. 41, nota) și-o explică « durch griechischen Einfluss: va facū = *θα κάμω* ». Leca Moraru, din contră, nu admite

această influență, fără, însă, să lămurească mai de aproape chestiunea (cf. Morfologia verbului predicativ român, 22). Înainte de toate, eu cred că trebuie să fim lămurii asupra întinderii geografice a viitorului aromân fără *si*. Weigand, plecând, probabil, dela constatarea că el se aude numai la Aromânii din sud, s'a gândit la o influență grecească. De fapt, însă, dacă acest viitor la Aromânii din Pind se întrebuințează în mod general, la Aromânii din nord are o întrebuințare particulară. La aceștia, cu toate că forma de viitor obișnuită este aceea arătată sub I, din când în când apare și viitorul fără *si*, anume când între *va* și verbul de conjugat se află un pronume personal: *va s-grescu* (voi grăi), însă *va-l'grescu*, *va s-daŭ* (voiu da), însă *va tsî daŭ*; tot așa *va-l'daŭ* (ii voiu da), *va lă daŭ* (le voiu da); *va nă da* (ne va da) etc. Iată și câteva citate din Basme: *S-nerdzî tu pâlatea amirăluî. Aclo are dzatse udatsî. Nao va-l' dişcl'idzî şi va l'i-ncl'idzî şi maşî dzatsile va-l' dişcl'idzî şi va lo-alaşî dişcl'is* « să mergi în palatul împăratului. Acolo sunt zece odăi. Nouă le vei deschide și le vei închide și nu numai pe a zecea o vei deschide și o vei lăsa deschisă » (Crușova, Mișicu) 77/34; *va lî daŭ* (le vei da) 77/3 (ib.); *alea! va-nî greşti* « fă, o să-mi vorbești » (ib. Batzaria) 72/35 etc. Aci vedem că, ori unde apare pronumele pers. între *va* și verb, lipsește *si*. De sigur nu lipsesc cazuri când *si* apare și atunci, când între *va* și verb există un pronume personal; dar acestea sunt foarte rare. Într'o frază ca cea dată mai sus, în care viitorul apare de patru ori, *si* lipsește. Eu cred că în aceste construcții *si* a dispărut, mai întâiu, când între *va* și verb se află pronumele pers. de persoana a doua: *tsî*. În fraze ca: *va s-tsî daŭ*, *va s-tsî spun* se putea ajunge mai ușor la *va tsî daŭ*, *va tsî spun*. Deaci s'a putut generaliza și în frazele în care se află pronumele pers. de celelalte persoane. La Aromânii din sud această generalizare a mers și mai departe. Chiar în centrele, în care se întrebuințează viitorul II, ori de câte ori apare viitorul însoțit cu pronumele pers., avem viitorul III: *acşî nu va ti vor* « așa nu te vor voi » (Băeasa, în Epir) 345/21, *va tsi k'erdzî* « o sa-tsi pierzi » (ib.) 337/38, cf. 338/14 etc. Însă atunci când nu există un pronume pers. avem: *Cum vaî dzîcă tată-nu, acşitse vaî adar* « cum va zice tata, așa voiu face » (Băeasa din Epir) 339/6 etc.

- IV. 1. *va* se cîntu (cad, bat, dormu)
 2. *va* se cîntî
 3. *va* se cîntă
 4. *va* se cîntăm
 5. *va* se cîntatsî
 6. *va* se cîntă

Este forma viitorului cu *se* păstrat, care se întâlnește numai la Daniil: *va se cumpăru*, 132/10; *va se arucu*, ib.; *va se așteptu*, 131/9;

va se le scotu, 140/14; va se urdină, 141/15; va se da ploae, 164/25; va se prucupșească, 176/32. (Despre *se* dela conjunctiv vezi § 303).

- V. 1. vu se cîntu (cad, bat, dormu)
 2. vu se cîntși
 3. vu se cîntă
 4. vu se cîntăm
 5. vu se cîntatsi
 6. vu se cîntă

Se întâlnește numai în limba lui Ucuta. Labializarea lui *a* din *va* se explică din poziția lui neaccentuată în frază. În multe părți din Albania și azi se aude pronunțându-se *vă* (*vî*) *s-fac* pentru *va s-fac* (cf. Fărșeroții, 175; Weigand în Jahresb. XVI, 212): *vu se se tqară* «se va întoarce» 95/47; *vu se aḡungă* «va ajunge» 77/18; *vu se me fatsi* «mă vei face» 83/28, 99/53; *vu se yină* «va veni» 79/22; *vu se nu s-catafronșească* «nu-te va umili» 83/30; *vu se nu h'ibă* «nu va fi» 93/45; *vu se nu le arisești* «nu le vei plăcea» 83/29 etc.

- VI. 1. va si cîntu (cad, bat, dormu)
 2. va si cîntși
 3. va si cîntă
 4. va si cîntăm
 5. va si cîntats
 6. va si cîntă

Observațiune. Aceasta este forma viitorului întrebuițată mai mult în Cod. Dim. Ea se întâlnește și în dialectul vorbit astăzi, mai ales când după *si* urmează un verb care începe cu o consoană: *va si ti vegl'u*, 110/17; *va si află*, 100/7; *va si-l' si arucă*, 17/4; *va si amintămu*, 61/2; *va si suskirămŭ*, 63^b/11; *va si aḡună*, 27^b/4; *va si amu*, 45/20; *va si spunu*, 102^b/6; *va si-l batsi*, 23^b/8; *va si arădă*, 116^b/12; *va si o spardzimu*, 85^b/12; *va si armănă*, 17/17 etc.

Verbele de conjugarea III, care la prezentele indicativ și conjunctiv, pers. 4 și 5, se conjugă și după verbele de conj. II, arată aceeaș trecere de conjugare și la viitor: *va s-ardim*, însă și: *va s-ti ardëmu*, Cod. Dim. 108/3; *va s-dzitim*, însă și: *va s-dzâtëmu*, ib. 99^b/19; *va s-fatsim*, însă și: *va s-fâtsëmŭ*. Tot așa pers. 5: *va s-dzâtsës*, ib. 20/19; *va s-cunuștëtsă*, ib. 96/10 etc. pentru *va s-dzîtitsi*, *va s-cunșastitsi*, etc.

Formarea viitorului cu ajutorul modului conjunctiv prezente trebuie să fie relativ nouă. Un rest din vechiul viitor, format cu infinitiv, ca în dialectul dacoromân, avem în adverbul *vah'i* (din *va hi*) «poate» cf. fr. «peut-être», despre care vezi Per. Papahagi, Basme, gl. 729 și Not. Ètim. 42.

Leca Moraru, relevând această formațiune a viitorului aromân, mai citează și formele optativului: *va nă vătămă*, Basme 730 și *va fudzî*, ib. 598, mai întâiu în *Infinitivul aromân*, publicat în Jun. Lit. XII (1923) 397, după aceea în *Morfologia verbului predicativ român*, 20, crezând că *vătămă* și *fudzî* sânt infinitive prescurtate în felul lui *h'i* în *vah'i* din **h'ire* « fire ». De fapt, primul (*vătămă*) este un imperfect, iar al doilea (*fudzî*) un perfect simplu. Iată alte două citate din Basme, în care condiționalul se exprimă în felul de mai sus: *vezi că balta estă vâi adutseă z'nie mare* « vezi că balta această i-ar fi adus pagubă mare » 423/23; *vâi kirû de minte* « ar fi înnebunit » 411/19. La verbele de conj. II și III, cum este *k'irû* (pentru *k'irdu*), se vede și după formă că nu avem aface cu un infinitiv. Din toate acestea reiese că, din acest punct de vedere, nu există nici o asemănare între condiționalul perifrestic dacoromân *rădică vrea* (Dosoftciu, citat de autor) și între optativul aromân. (Cf. § 314,5).

Boiagi dă un viitor: *eu voi călcare, tu vrei călcare, elu va călcare* etc., cu infinitivul lung, care nu există (cf. p. 77). Atanasescu (p. 44) după ce dă forma viitorului VI: *va si cîntu, va si cîntsi* etc. mai adaugă, probabil, luându-se după Boiagi: *voi cîntare, vrei cîntare* etc., ceace, iarăș, nu există.

Un viitor format din auxiliarul *am* și prezintele conjunctivului dela verbul de conjugat, așa cum se întâlnește în dialectul dacoromân și peste tot în limbile balcanice, nu există, după cât știu, în dialectul aromân vorbit. Totuș el apare o singură dată la Daniil în fraza următoare: *Se arumigari g'ela tru dintsi multu subtsîre; o ngl'itsî vârtosu dultse și se durîri amvâlitu și cu căpitiînu preg'osu, ai se te-ngrasî* « dacă ai rumeșă mâncarea în dinți foarte subțire, o înghiți foarte dulce și dacă ai dormi acoperit și cu perină sub căpătâiu, ai să te îngrasî » 169/28. O construcție ca *ai se te ngrasî*, pentru forma obișnuită *va te ngrasî*, sună pentru un Aromân ca ceva construit după dialectul dacoromân. Dar dacă totuș ea apare la Daniil, care nu avea cunoștință despre dialectul dacoromân, aceasta se explică sub influența celorlalte limbi balcanice. În al său « Lexikon Tetraglosson », din care am extras citatul, Daniil începe mai întâiu cu fraze din limba greacă, pe care le traduce în limbile aromână, bulgară și albaneză. În limba greacă, pentru « ai să te îngrasî » avem construcția dacoromână: *ἐχεις và παχύνεις*; în traducerea bulgară, la fel: *imaș de se prediliș*; și tot așa în albaneza: *kje të ngjalesh*. În textele dialectale de mai târziu apare la Andreilu al Bagav, Carte de aleagere, p. 122: *am să te dogorescu ahîntu . . .*, o frază dacoromână pe jumătate aromânizată. Per. Papahagi, reproducând întreaga bucată de cetire în Basme, o transcrie aromânizându-o complet, totuș observând că construcția este dacoromână. Vezi și Leca Moraru, *Morfologia verbului predicativ român*, 23.

Viitorul anterior

§ 288. Se formează cu *va* și perfectul compus al conjunctivului. El apare rar în literatura scrisă, însă se întrebuințează destul de des, mai ales în graiul Românilor din nord:

va s-am cîntată (cadzută, batută, durnită)
 va s-ai cîntată
 va s-aibă cîntată
 va s-avem cîntată
 va s-avetsi cîntată
 va s-aibă cîntată

Citate: va s-o aibă furată « o va fi furat » Basme (Avdeda, Pind) 30/16; va s-aibă călcată « va fi călcat » (=va fi prădat) ib. (Caterina, lângă Salonic) 93/22; va le aibă faptă « le va fi făcut » ib. 199/2; va le aibă scîrminată « va fi fugit » ib. 108/36; va le aibă loată. ib. 118/32; va s-ai faptă « vei fi făcut » ib. (Crușova, Macedonia) 170/21; va s-aibă dzisă « va fi zis »; va l'-aibă grită « îl va fi chemat ».

Tot un viitor anterior este și acela format din *va* (vai) și perfectul simplu: va le adră « le va fi făcut » Basme 121/37; va-îi adrași « îmi vei fi făcut » ib. 469/27; va o alăsă « o va fi lăsat » ib. 270/ ; vai aprease « va fi aprins » ib. 380/6; va s-ascăpă « va fi scăpat » ib. 389/37; va s-featse « va fi făcut » ib. 407/28; va ũ-u gucași « mă vei fi tras pe sfoară » ib. 469/27; va li lo « le va fi luat » ib. 211/21; va ș-lo zverca « va fi șetș-o » 109/38; va tsî si parû, « ți se va fi părut » ib. 247/35; va-l vătămă « îl va fi omorît » ib. 283/35. Wace and Thomposon, The Nomads, 243, dau pentru Samarina: vai avuși; vai ai avută.

Observăm că și aci s- (si se) lipsește, mai ales atunci când după *va* (vai) urmează un pronume personal: va le adră, va o alăsă etc. cf. § 287, 1, Ovserv.

Aci aparține și construcția în care, în locul perfectului simplu, avem imperfectul, cu înțelesul de optativ trecut: va s-armîneă « ar fi rămas » Basme 285/22; nu vai cripam « n'aș fi crăpat » (nu m'aș fi chinuit) ib. 444/15; va s-fătșeă « s'ar fi făcut » (ar fi devenit) ib. 235/4; va s-fitșeă k'atră « s'ar fi prefăcut piatră » ib. 331/6; va s-mică « ar fi mîncat » ib. 407/23-24; va l'-nvisčeam « i-aș fi îmbrăcat » ib. 285/22; va s-turnă « s'ar fi întors » ib. 495/38-39; va nă vătămă « ne-ar fi ucis » ib. 21/31.

Tot cu acelaș înțeles se întrebuințează și construcția, în care, în locul perfectului, avem mai-mult-ca-perfectul: vrea-ń-aveă dată « mi-ar fi dat » Basme 200/33; sau chiar: va-ń-ti băgarim tu mîină « iu pune mîina pe tine » sau « mi-ei pică odată în mîină », ib. 109/18. (Cf. § 290, Observ.)

Condiționalul prezinte

§ 289. Se formează dela tulpina prezintelui; rar de tot apare și dela tulpina perfectului simplu:

- s- cîntarim
- s-cîntari
- s-cîntare (cîntari)
- s-cîntarim
- s-cîntarit
- s-cîntare (cîntari)

Înțelesul acestei forme verbale, întrebuințate des în graiul Aromânilor din sud, însă foarte rar la nord, variază, deși foarte rar, între condițional și viitor. În fraza următoare: *Ascultă g'ine! macă vai vedzi că-ni yine căldură si știți că vai cad . . . ; s-vidęarii că-ni yine avră, bag-o strîmbă ca va-l mîc cu matsă* « Ascultă bine! dacă vei vedea că-mi vine căldură să știi că o să cad . . . ; de ai vedea (s. dacă vei vedea) că-mi vine răcoare, să nu-ți pese căci o să-l mănânc cu mațe ». Basme 12/14; aci avem *s-vidęarii* care, în ce privește înțelesul, se apropie cu *vai vedzi* (viitorul). Din această cauză, nu de puține ori, în dialectul vorbit, condiționalul apare și sub forma viitorului: *nu va ti băgarim tu mîndă* « nu mi-ei pică odată în mână, nu te-oiu prinde odată » Basme 108/16. Cu toate acestea, înțelesul lui de bază este condiționalul: *s-furim eu tu loclu a lui* nu se poate traduce decât numai prin « dacă aș fi eu în locul lui » Basme 27/28; *s-putęarim s-me-ascap și de aastă* « dacă aș putea să mă scap și de asta » ib. 52/2; *s-putęarim s-l'-u ncarcu furtia* « dacă aș putea să-i încarc povara » 79/15; *s-putęari s-u fatsi aastă* « de-ai putea să faci asta » ib. 68/2.

La pers. 1 avem pretutindeni terminațiunea *-m*: ca s-nu aduțęarim, Basme 3/16, cf. 44/32; se aspuņęarim, ib. 100/13; s-lo-aflarim, ib. 408/23; s-ti băgarim tu mîndă, ib. 158/15; ca s-nu ti vătămarim, ib. 59/28; s-vidęarim, ib. gl. sub *ved*. Pentru Samarina, Weigand (O.W. 95) dă *si vręarem, si avęarem*. Tot așa pentru graiul Românilor din Albania: *s-muqarim di aistă moarti* (Ar. II 196, cânt. 111/10). Aceeaș formă o întâlnim și la Obed. (Texte 248) *să gürarem; să viderem* (ib. 264).

Tot așa la formele derivate din tulpina perfectului: s-furim ib. 272/28; s-nu-l dădęarim feata « dacă nu i-am da fata » ib. 321/25.

La pers. 2 avem *-i* și *-ii*: se arumigari, Dan. 169/28; si aspuņęarii, Basme 100/12; se durniri, Dan. 169/28; se putęarii, Basme 392/32; se șțęari tini, ib. 186/10; s-vidęarii, ib. 12/14, Obed. (Texte 272) dă *s-dzâtserei*.

La pers. 3 avem *-i* și *-e*:

i: s-aflari, Basme 292/33; s-me alăsari, ib. 185/32; s-lu fătșęari ib. 436/18; si intrari, Cod. Dim. 36/13; s-l'i-ișari, Basme 393/9,

s-putșari, ib. 68/2; si ștjari, ib. 186/10; s-tritșari, ib. 252/20; s-yineșari, ib. 392/35, cf. 153/24.

e: s-adutșare, Basme 351/23; se avdzare, ib. 306/18; s-me-antri-bare, ib. 494/18; s-amintare, ib. 39/6; si-n căftare, ib. 464/37; s-l' fricare, ib. 470/35; s-ișare di zbor, ib. 366/12; s-mi lșare, ib. 285/21; cf. 285/30; s-măritare, ib. 319/22; si ncălicare, ib. 377/28; s-u ntri-bare, ib. 311/18; s-nu pistipsire, ib. 167/26, 27; s-nu puteșare, ib. 351/20; si șteare, ib. 242/3.

Tot așa la formele derivate dela tulpina perfectului: s-nu-u bșure « de n'ai bea-o » Basme 262/29; si-l' didșare, ib. 164/22-23; si nu puture, Cod. Dim. 123/7.

Pentru graiul din Samarina, Weigand (OW. 95 și Jahresb. III, 155) mai dă și următoarea formă a condiționalului:

1. si călcarim
2. si călcareș
3. si călcare
4. si călcarim
5. si călcarets
6. si călcare

confirmată la pers. 2 și de Per. Papahagi pentru auxiliarul escu (h'iù): *s-furiș* și *s-furêși*, cf. Basme gl. 616, alături de formele curente s-furi, s-furii; tot așa la verbul *voi*, condiț. pers. 2 *s-vruriș* alături de s-vruri, ib. 736. Ea se confirmă și pentru graiul din Albania: *s-nu vruriș tini cu tata* (Weigand, Ar. II, 20, cânt. 15/12). Terminațiunea pers. 5 *-etsi* n'am putut-o întâlni în textele cercetate de mine; numai Obedenaru (Texte 272) dă *dzâtséretsî*.

Dintre gramatici, Boiagi dă condiționalul pentru toate conjugările: *si călcarim* (p. 79), *si băturimu* (p. 84), *si aruperimu* (p. 89), *si avzirimu* (p. 93). Pentru verbele auxiliare: *si avurimu* (p. 62), *si furimu* (p. 73) și *si vrurimu* (p. 68). În paradigmele celor patru conjugări condiționalul este derivat din tulpina prezentului, iar în paradigmele verbelor auxiliare el e derivat din tulpina perfectului.

Cu totul independent de Boiagi, dă Atanasescu în gramatica sa un condițional, pe care el îl numește « Venitoru ». Acest « venitoru », după terminațiuni, se identifică cu condiționalul dat de Weigand (vezi mai sus) pentru Samarina:

- si cînt-arem (p. 44), s'umpl-șarem (45), s'arup-șarem (46),
 si fug-irem (48)
 si cînt-areși
 si cînt-are
 si cînt-aremu
 si cînt-aretsi
 si cîntare

Verbele auxiliare sunt derivate și dela perfect: *s-avețarem* (p. 41), *si vrețarem* (42), însă *si furem* (43).

În Noțiuni de gramatică macedo-română de M. Pascal, care se găsesc în fruntea dicționarului macedo-român al lui Mihăileanu, se dă condiționalul (p. XX) în forma lui Atanasescu: *să ȝurarem, s-fățșearem, s-aduțșearem, s'durñirem*. Numai la verbele auxiliare Pascal introduce unele schimbări la pers. 2, pe care le întâlnim numai la Obed., Texte:

s-furem (p. XVI)	s'avețarem
s-fureși, s-furei	s'avețareși, s'avețarii
s-fure	s'avețare
s-furem	s'avețarem
s-furetsi	s'avețaretsi
s-fure	s'avețare

Obedenaru dă pentru *dzic* pers. 2 condițional: *s-dzîțșeareî* (272), întocmai ca *s-furei* și *s-avețarii*.

Observațiune. Această formă verbală se întâlnește în toate dialectele românești, afară de dialectul meglenit. Originea ei a preocupat mai de mult pe învățații români și străini. Cel dintâiu care s'a ocupat cu explicarea formei istoromâne este Ascoli în Studj Critici, Gorizia (1861), p. 67 (cf. M. Bartoli, Pubblicazioni recenti di filologia rumena, extras din «Studj di filologia romanza», VIII, p. 94 și cele spuse de mine în Dacoromania, IV, p. 1411). Cu forma dacoromână s'a ocupat Al. Philippide în Introducere în studiul limbei și literaturii române, Iași (1888), p. 66, derivându-o dela perfectul conjunctivului latinesc. Tot în acelaș an Weigand în OW. 95 a relavat pentru întâia dată forma aromână din Samarina (vezi mai sus), fără să o explice. În 1894, W. Meyer-Lübke a introdus formele dacoromână și aromână în Gramm. der rom. Spr., p., II 354, § 310, derivându-le din viitorul conjunctivului. În 1896, Weigand, în studiul său Die Bildung des Imperfecti Futuri, publicat în Jahresb. III, p. 139, folosindu-se de ideile lui Ascoli, a căutat să explice originea formelor aromâne, istoromâne și dacoromâne. În urmă de tot Leca Morariu, în studiul său Morfologia verbului predicativ român, a încercat să explice formele cu tulpina dela prezinte din imperfectul conjunctivului latin. Vezi și Sextil Pușcariu, Istoromâni, II, p. 179, § 157; Al. Philippide, Orig. Rom. II, 430.